Elizabeta Georgiev[1]
(Serbia, Dimitrovgrad /Tsaribrod; Bulgaria, Sofia University "St. Kliment Ohridski")

Between Tradition and Modernity: The Bulgarian-Language Periodical Press in Former Yugoslavia and Serbia in the 20th Century

Abstract: This study examines the evolution of the Bulgarian-language periodical press in former Yugoslavia and Serbia during the 20th century, with a brief overview of the appearance of magazines and newspapers in the 19th century in Tsaribrod, as well as new publications in the 21st century. Particular emphasis is placed on the significance of the publishing house *Братство* (*Brotherhood*) as the publisher of the newspaper of the same name, the magazine of literature, art, and culture *Мост* (*Bridge*), and the children's magazine *Другарче* (*Friend*).
Keywords: periodical press, Bulgarian minority, Yugoslavia, Serbia, *Братство* (*Brotherhood*)

Елизабета Георгиев
(Сърбия, Димитровград/Цариброд;
България, Софийски университет „Св. Климент Охридски")

Между традицията и модерността: Периодичният печат на български език в бивша Югославия и Сърбия през XX век

Периодичните издания притежават съществено значение за всяка общност, тъй като функционират като неин динамичен хроникьор и документален архив. Те представляват публично пространство, в което се регистрират и интерпретират значими обществени процеси и събития, съхранява се и се развива езиковото наследство. Също така се конструира и възпроизвежда колективната памет. Чрез своята комуникативна и социализираща функция периодичният печат осъществява връзка между минало и настояще, като едновременно информира, образова и стимулира вътрешнообщностния диалог. Наред с това той допринася за видимостта и представителството на съответната общност в по-широкия обществен и културен контекст.

Особено значими са изданията с културна и литературна насоченост, които изпълняват ролята на медиатор на културни ценности и художествени практики, като по този начин отразяват и моделират развитието на литературата, изкуството и духовния живот на общността.

За българското национално малцинство, българите[2] в бивша Югославия и Сърбия, периодичният печат има и допълнителна, идентичностна роля. Вестниците и списанията на роден български език съхраняват езиковата и културната самобитност, предават

[1] ORCID iD: 0009-0008-1463-4916

[2] Българите в Сърбия са национално малцинство, съсредоточено главно в пограничните общини Димитровград (Цариброд) и Босилеград, известни като Западни покрайнини. Общността е автохтонна и съществува на тези територии отпреди установяването на съвременните държавни граници след Първата световна война. Според последното преброяване на населението в Сърбия (2022 г.) 12 918 души са се самоопределили като българи (Коначни резултати – Национална припадност. https://popis2022.stat.gov.rs/sr-Cyrl/5-vestisaopstenja/news-events/20230428-konacnirezpopisa/?utm_source=chatgpt.com). В сравнение с

традициите и обичаите и дават пространство на малцинствения глас, който без тях лесно би останал в периферията. Чрез вестниците и списанията общността не само информира своите членове, но и утвърждава своето съществуване, приемственост и право на културен израз.

През XX век развитието на периодичния печат е в значителна степен обусловено от дейността на издателство „Братство“, в рамките на което се утвърждават седмичникът „Братство“, списанието за литература, култура, изкуство и социални въпроси „Мост“, както и детското списание „Другарче“. В статията се проследява и публикуването на периодични издания на български език в Цариброд в края на XIX и началото на XX век, както и появата на нови издания през първите две десетилетия на XXI век.

Първите периодични издания в Цариброд в края на XIX и през първите две десетилетия на XX век

Историческите извори свидетелстват за бързото икономическо и културно развитие на град Цариброд през втората половина на XIX век. От малко селище през 50-те години на XIX век, населено с черкези и местно население, което се занимава основно със земеделие, до 80-те години на същия век Цариброд се утвърждава като град с важно стратегическо значение. През него преминава главният път, свързващ Западна Европа с Близкия изток, което създава благоприятни условия за интензивно развитие на търговията и обществените връзки.

Потребността от периодичен печат в Цариброд възниква сравнително рано. Осъзнавайки силата и значението на писаното слово, местната интелигенция поставя началото на няколко значими периодични издания, които днес представляват ценен източник за изследване на историческото, политическото, образователното и културното развитие на региона (Георгиев/Georgiev 2011: 32-35). До Първата световна война и в непосредствените години след нея в Цариброд излизат общо четири периодични издания, публикувани в различни периоди и с различна продължителност: списание „Домашен учител“ (1889), седмичник „Цариброд“ (1901–1902), седмичник „Нишава“ (1909–1915) и списание „Клопотар“ (1919). С изключение на списание „Домашен учител“, изданията се съсредоточават върху значимите за региона въпроси и проблеми, стремейки се да привлекат обществено внимание и да насочат към възможни решения.

Списание „Домашен учител“

„Домашен учител“[3] е научно-литературно списание, първото печатно периодично издание в Цариброд, което започва да излиза през януари 1889 г. Негов редактор е Димитър Бъчваров, а сред сътрудниците му са Иван Ст. Визирев и Моско Гр. Москов.

Структурата на списанието включва „Юридически отдел“, „Поминъчно-икономически отдел“, „Народни умотворения“, „Географически отдел“, „Археологическо-исторически отдел“, „Книжовно-литературен отдел“, „Библиографически отдел“, „Духовен

преброяването от 2011 г. броят им е намалял приблизително с 30%, което показва устойчива тенденция към демографски спад вследствие на миграция, застаряване и асимилационни процеси. Въпреки това общността запазва своята езикова и културна идентичност. Правата на малцинството включват образование на български език, официална употреба на езика на местно равнище и културна автономия чрез Национален съвет на българското национално малцинство. Общността поддържа активен културен живот и изпълнява ролята на посредник между българската и сръбската културна среда.

[3] Оригиналите на „Домашен учител“ и другите периодични издания, изброени по-долу, се съхраняват в Националната библиотека в София. В дигитален вид се намират на сайта Стари Цариброд: дигитален архив https://staricaribrod.org/sr/2016/01/22/caribrod-home-teacher-january-1889/

отдел“ и „Разни“. На страниците на списанието се разглеждат въпроси от политически, образователен и културен характер, отразяващи обществените процеси на времето.

> Редакцията си поставя за цел да стимулира развитието на гражданското общество. Идеята и желанието на редакционния екип да просвещава не само царибродчани, но като цяло българите е добра, но доста фактори спъват този процес – политически, икономически обществени и образователни. (Гоцева/Gotseva 2019: 29)

Въпреки ясната визия на редактора и намерението изданието да има по-дълъг живот, публикувани са едва три броя, като последният излиза през март 1889 г. Основната причина за прекратяването на списанието е липсата на финансови средства.

Независимо от краткото си съществуване „Домашен учител“ представлява ценен източник за живота в Цариброд през този период. Публикуваните материали съхраняват данни за населението, социалната и професионалната структура на занаятчиите и търговците, за театралния живот в града, развитието на селското стопанство и други аспекти на местната действителност.

Списанието има значим принос към културната история на Цариброд. Подготовката и издаването на периодично издание с подобен мащаб и съдържание едва десет години след Освобождението от османска власт е показателно за динамичните културни процеси и бързото интелектуално развитие на градчето.

Вестник „Цариброд“

Около десет години след излизането на списание „Домашен учител“ жителите на Цариброд получават ново периодично издание – вестник „Цариброд“. Това е седмичник на Народно-либералната партия в Цариброд, чийто първи брой излиза на 29.09.1901 г. Отговорен редактор на първия брой е Константин Тотев, а следващите издания са под редакцията на Христо Илиев, член на Народно-либералната партия.

По своето съдържание „Цариброд“ се утвърждава като изразено политическо издание. Структурата на вестника е следната: 1-ва страница – тема или коментар на броя; 2-ра страница – вътрешни новини; 3-та страница – местни новини; и 4-та, последна страница – обявления и реклами. (Гоцева/Gotseva 2019: 31)

Публикациите се отличават с остър тон, силна полемичност и често използване на груб език, типичен за партийната преса от началото на XX век. Наред с политическите теми вестникът спорадично засяга и въпроси, свързани с културния, образователния и социалния живот на Цариброд и околните населени места.

Последният, седемнадесети брой на вестник „Цариброд“, излиза на 24.03.1902 г., с което приключва краткият, но показателен за обществено-политическата динамика на времето му, издателски живот.

Вестник „Нишава“

Според изследователите на местната история, най-значимото периодично издание и своеобразна хроника на началото на XX век в Цариброд е вестник „Нишава“. Изминават повече от седем години след прекратяването на седмичника „Цариброд“, преди местната интелигенция да реши да постави началото на ново издание, насочено както към местните проблеми, така и към теми от политическия и обществения живот на България. За първи път периодично печатно издание се отпечатва в Цариброд, в печатницата на Георги Минов.

Първият брой на седмичника „Нишава“ излиза на 06.09.1909 г. Негов редактор е Михаил Хаджиев – изключително способен и амбициозен обществен деец. В програмната статия „Нашата цел“, очертаваща редакционната политика на изданието, се подчертава стремежът към независим и свободен печат. В нея се заявява, че

... „Нишава“ няма да принадлежи към никоя партия, а ще бъде свободен и независим вестник. Доброто и правото ще възхвалява а нечеството и лошото бичува, без разлики кой го върши... Ще се собщават на време разни новини из града и околията... Колоните на вестника ще бъдат свободни за всекиго, който иска да принесе полза за съгражданите си... (Нишава/Nishava 1909: I: 1).

Редакционният екип на „Нишава“ последователно се стреми да реализира тези принципи, следвайки съвременните за времето си изисквания на свободната и независима преса. На страниците на седмичника се публикуват разнообразни материали – статии и новини за миналото и ежедневието на Цариброд, реклами и обяви, както и прозаични и поетични творби на местни автори. От тях научаваме и за развитието и дейността на различни дружества в града – провеждане на заседания, събиране на членски внос, организиране на забави, приемане на устави и др. (Гоцева/Gotseva 2019: 46).

„Нишава“ излиза редовно всяка седмица до 12.09.1912 г., когато издаването е прекъснато за една година и три месеца поради Балканската война. След това вестникът възобновява редовния си печат и продължава да излиза до 05.09.1915 г., когато окончателно прекратява дейността си вследствие на Първата световна война.

Списание „Клопотар“

Историческите сътресения, характерни за периода след Първата световна война, водят до съществени промени в обществения и политическия живот на Цариброд. С подписването на Ньойския договор градът и околните населени места попадат под управлението на Кралството на сърби, хървати и словенци. Въпреки сложната и напрегната обстановка, настъпилите политически и социални трансформации не успяват да сломят културния дух и обществената активност на местната общност.

В този контекст през 1919 г. започва издаването на „Клопотар“– седмично списание за хумор, сатира и обществен живот. Първият му брой излиза на 1 юни 1919 г. Списанието се печата в печатница „Съгласие“ в София (Николов/Nikolov 1994: 50), а негов редактор е Милчо Каролеев. В редакционния съвет участват Александър Димитров, Стефан Барон, Аспарух Еленков и Петър Илиев. Съдържа карикатури, забавни текстове, стихове и новини от града. Материалите са подписани с псевдоними, като до нас не са достигнали сведения за истинските им автори (Гоцева/Gotseva 2019: 50).

„Клопотар“ включва различни рубрики с хумористичен характер: „Клопотаризми“, „Царибродска антология“ и „Около коша“. Съдържанието му обхваща хумористични стихотворения и разкази, епиграми, фейлетони, анекдоти и интересни карикатури, създавани лично от редактора Каролеев. Наред с хумористичните материали, в рубриката „Сериозен отдел“ се публикуват и стихотворения на автори от Цариброд, което придава допълнителна жанрова и тематична пълнота на изданието.

Макар списанието да е неутрално и официално политически неангажирано, на неговите страници често присъства остра, предимно политическа сатира, отразяваща обществените настроения на времето. Последният брой на „Клопотар“ излиза на 27.07.1919 г., с което завършва кратката, но съдържателна история на това периодично издание.

Ново време – нови периодични издания

Историческият период след Втората световна война носи дълбоки политически, социални и културни промени в Димитровград (Цариброд). Държавните и политическите напрежения между Югославия и България оказват пряко влияние върху населението в региона, което успява да съхрани своята езикова и културна идентичност предимно чрез образованието и културните институции.

Що се отнася до развитието на медиите и появата на периодичния печат, пет години след освобождението на Цариброд през 1944 г. започва издаването на седмичника „Глас на българите в Югославия“ (1949), който по-късно е наречен „Братство“ (1959). През следващите години към него се присъединяват детското списание „Другарче“ (1962) и списанието за литература, изкуство и наука „Мост“ (1965).

Тези три периодични издания на български език в Югославия имат първостепенно значение за опазването и развитието на културата, литературното и художественото творчество, както и за съхраняването на културното и етническото самосъзнание на българската общност, днес в Република Сърбия.

Вестник „Глас на българите в Югославия“

Първият брой на седмичника „Глас на българите в Югославия“ излиза на 17.01.1949 г. в Белград. Вестникът се утвърждава като значим източник на информация за социално-политическия, образователния и културния живот на българската общност в Димитровград и Босилеград през периода след Втората световна война.

Значението му е тясно свързано с публикуването на материали на български език, чрез което практически се поставят основите на организираната информационна и журналистическа дейност на български език в Югославия. „Глас на българите в Югославия“ започва да излиза в изключително напрегнат период – борба с пропагандата на Информбюро, възстановяване на страната след войната и укрепване на новата социалистическа власт. Основната задача на вестника е да отразява тези събития, като същевременно обръща внимание и на живота, културата и обществените въпроси в Царибродско и Босилеградско.

> Макар че „Глас на българите“ излиза само шест години и половина (от началото на 1949 до юли 1955 г.), той изиграва пионерска роля в създаването и развитието на литературното творчество на българската народност в Югославия. (Николов-Присойски/Nikolov-Prisoyski 1984: 15)

Освен в областта на литературата „Глас на българите в Югославия“ има съществен принос и за развитието на други културни сфери, преди всичко на изкуството. Вестникът преустановява издаването си през 1954 г., но остава траен ориентир в културната история на българската общност в Югославия.

Вестник „Братство“

След прекратяването на издаването на седмичника „Глас на българите в Югославия“ културните дейци от Димитровградския и Босилеградския край търсят възможности за продължаване на информационната дейност на български език, като за временно решение се обръщат към сътрудничество с пиротския седмичник „Слобода“. В този контекст се появява притурката на български език „Свобода“ към вестник „Слобода“, която излиза в периода от 10.09.1955 г. до 13.01.1956 г. Излизат осем броя.

Социално-политическите обстоятелства налагат да изминат още три години, преди да бъде поставено началото на нов вестник на български език в Югославия – седмичникът „Братство“. Изданието се създава благодарение на ентусиазма и усилията на журналисти и културни дейци, бивши членове на редакционните колегии на „Глас на българите в Югославия“ и притурката „Свобода“, които ясно осъзнават значението на съществуването на медии на езика на националното малцинство.

Първият брой на седмичника „Братство“ излиза на 15.06.1959 г. За разлика от „Глас на българите в Югославия“, който поставя акцент предимно върху външнополитически и национално-партийни теми, основен приоритет на „Братство“ е информирането на българското малцинство за събитията в населените места в Югославия, в които

живеят българи. В първите години от съществуването на изданието, в съответствие със политическата обстановка, доминират теми, свързани с политическия и икономическия живот, докато въпросите на културата и образованието заемат по-скромно място.

Това обаче не намалява значението на „Братство“ за развитието на литературното творчество на българското малцинство, на което с течение на времето се отделя все по-голямо внимание. Още в първите броеве на вестника започва да излиза детска притурка „Братство за нашите деца“, в която наред с подбрани произведения на български и югославски автори се публикуват и първите детски литературни творби на български език от автори, принадлежащи към малцинството.

През цялата си история седмичникът „Братство“ оказва съществено влияние върху образованието, културното и научното развитие на българската общност в Югославия. Значим е приносът му за изграждането на езиковата култура на читателите, за обогатяването на техния речник и за утвърждаването на възможността за пълноценно общуване на български език. Особено важна е ролята на „Братство“ в по-късния етап, свързан с интензивното развитие на информационната и културната дейност на българското малцинство. В този процес вестникът допринася пряко за формирането на редакционните колегии на детското списание „Другарче“, списанието „Мост“, за издателската дейност, радиопредаванията на български език, както и за телевизионното предаване „ТВ журнал“[4] за българската общност.

Седмичникът „Братство“[5] се утвърждава като основна хроника и незаменим източник за изследване на социалната и културната история на Димитровградския и Босилеградския край. Поради финансови затруднения след петдесет години редовно излизане, от 2008 г. вестникът се появява спорадично, а през декември 2012 г. окончателно спира.[6]

Детско списание „Другарче“

Списание „Другарче“ е детско периодично издание на български език, което се появява за първи път през 1959 г. като притурка към седмичника „Братство“. В периода от 1959 до 1962 г. то излиза редовно в рамките на вестника и бързо се утвърждава като изключително популярна притурка сред децата в Димитровград и Босилеград.

От 10.02.1962 г. „Другарче“ започва да излиза като самостоятелно детско списание. В своите страници то публикува поезия и проза от български, югославски и чуждестранни детски автори, материали с научно-популярен характер, литературни творби на творци от българското национално малцинство, както и новини от училищния живот. Съдържанието е допълнено с литературни произведения и илюстрации, създадени от ученици от Димитровград и Босилеград, което превръща списанието в активна платформа за детско творчество.

Списание „Другарче“[7] има ключово значение за изследването на развитието на детската литература на българското национално малцинство в Югославия. До началото

[4] „ТВ Журнал“ е телевизионно предаване на български език, излъчвано до 1999 г. по програмата на Сръбската национална телевизия.

[5] В Дигиталната библиотека на сайта на Народна библиотека „Хросто Ботев“ в Босилеград се намират дигитализирани всички броеве на вестника „Братство“:
https://digitalna.biblioteka.bosilegrad.rs/Periodika/jsp/RcWebBrowse.jsp;
jsessionid=32F9725BFD6A47396484FE5DEFFCC36E

[6] Последният брой на „Братство“ 2335/36 излиза на 26.12.2012 г.

[7] В Дигиталната библиотека на сайта на Народна библиотека „Хросто Ботев“ в Босилеград се намира част от дигитализираните броеве на детското списание „Другарче“:
https://digitalna.biblioteka.bosilegrad.rs/Periodika/jsp/RcWebBrowse.jsp;
jsessionid=32F9725BFD6A47396484FE5DEFFCC36E

на 80-те години то излиза двуседмично, а по-късно, с увеличен обем, се публикуват около десет броя годишно, основно в рамките на учебната година.

Освен културната си функция, „Другарче“ изпълнява и важна образователна роля – служи като помощно средство при обучението по български език и литература в началните училища в райони с българско малцинство. Според оценките на редица утвърдени педагози списанието се характеризира с високо идейно-педагогическо равнище и с богато, жанрово разнообразно съдържание, което напълно отговаря на образователните изисквания на своето време.

Списание „Мост“

С появата на седмичника „Братство“ и детското списание „Другарче“ постепенно се утвърждава по-широк кръг от автори от българското национално малцинство, които публикуват не само поетични и белетристични творби, но и научни изследвания и аналитични текстове на страниците на тези периодични издания. В отговор на нарастващата обществена потребност от по-пълно представяне на литературното, научното и художественото творчество на българското малцинство в Югославия през 1965 г. започва да излиза списание за „Мост“.

В „Мост“ се публикуват предимно оригинални литературни произведения от всички жанрове на автори от българското малцинство в Югославия (по-късно в Сърбия), както и творби на български, сръбски и чуждестранни автори, в превод на български език. Наред с художествените текстове, списанието включва и аналитични и научни материали в областта на социалните науки, литературата, изкуството и културата, подготвени от изследователи, университетски преподаватели и специалисти.

Още от създаването си „Мост“ има ясно заявена мисия да бъде културен мост между различни по език и индивидуалност, но близки по културна традиция, народи. Списанието проявява траен интерес към изобразителното изкуство, педагогиката, етнологията и културната история, като утвърждава интердисциплинарен подход към разглежданите теми.

Списанието е оставило незаличима следа в историята и културата на българското малцинство в Сърбия. В периода от 1965 г., когато е основано, до 2012 г., когато излиза последният 218–219–220 брой, на страниците на списанието са публикувани няколко хиляди литературни, научнопопулярни, публицистични и други текстове, чиито автори са предимно представители на българското малцинство в Сърбия, но и български, и сръбски писатели, изследователи и учени. (Георгиев/Georgiev 2025: 40)

Особено значима е ролята на „Мост“[8] за насърчаването на млади таланти. В продължение на десетилетия ученици от Димитровград и Босилеград получават възможност да публикуват свои литературни произведения на страниците на списанието, да получават професионална оценка и критически отзиви чрез организирани литературни конкурси и състезания, както и да използват тематичните приложения на изданието като допълнителен образователен ресурс за задълбочаване на знанията си в областта на литературата, културата и науката.

Периодични издания на български език в Сърбия в новото хилядулетие

[8] В Дигиталната библиотека на сайта на Народна библиотека „Хросто Ботев“ в Босилеград се намират дигитализирани всички броеве на списанието „Мост“: https://digitalna.biblioteka.bosilegrad.rs/Periodika/jsp/RcWebBrowse.jsp; jsessionid=32F9725BFD6A47396484FE5DEFFCC36E

След 2012 г. в Република Сърбия се наблюдава прекъсване в издаването на периодични издания на български език, което създава вакуум в медийната инфраструктура на българското национално малцинство. Отсъствието на организирана печатна платформа затруднява публичното представяне на езика и културното изразяване на общността. В по-широк културологичен план липсата на периодичен печат на български език води до намалена културна видимост на общността и отслабва механизмите за поддържане на нейната езикова и идентификационна устойчивост.

Като институционален наследник на седмичника „Братство“ от 15.07.2016 г. излиза вестник „Ново Братство“, с който се поставя началото на нов етап в развитието на малцинствената преса. Изданието се вписва в традицията на организираната журналистическа дейност на български език в страната и функционира под егидата на Националния съвет на българското национално малцинство в Сърбия. С периодичност два пъти месечно, вестникът изпълнява информационна, културна и националноидентификационна функция, като отразява обществените процеси, културните инициативи и социалните проблеми, засягащи българската общност в Босилеград, Цариброд и други населени места.

В следващия период се появяват отделни медийни инициативи на български език, реализирани от различни институционални и граждански структури. През февруари 2018 г. гражданско сдружение „Обзор” Цариброд в сътрудничество с „Радио телевизия Цариброд”, Сдружение „ГЛАС” от Босилеград, Народна библиотека „Детко Петров”, Основно училище „Христо Ботев” и Гимназия „Св. св. Кирил и Методий” в Цариброд започва да издава списание „Визия“ (Визия/Visia 2018). Списанието обхваща актуални политически и икономически събития от региона, културни прояви, спортни активности, както и творчество на млади таланти и утвърдени поети и писатели от Димитровград, Босилеград, Ниш и други населени места с българско население. В условията на ограничено присъствие на печатни медии на български език в Сърбия, списание „Визия“ допринася за съхраняването на културната идентичност и за видимостта на българската общност в медийната среда. „Визия“ спира да излиза през 2021 г.

Двуезичното детско списание „Фарче“ се появява през 2020 г. С рамките на интернет портала ФАР Сдружение „Емблема“ от Цариброд разработва идеята за детска рубрика „Фарче“[9], на която да бъдат поместени материали на български и на сръбски език, предназначени за най-малките читатели. Тази първоначална идея се трансформира и се развива в проект, чийто резултат е издаването на едноименно двуезично списание за деца и подрастващи. Първият брой на списанието излиза през март 2020 г. както в печатна, така и в електронна форма на страницата „Фарче“ (https://far.rs/farce/). Изданието включва десет рубрики, които в рамките на трите години от съществуването му и шестнадесетте броя претърпяват промени. Централна рубрика е „Библиотека“, чиято цел е да представя съвременната българска и сръбска детска литература. Най-популярната част от списанието представлява своеобразно интервю на Фарчето с писатели като Георги Константинов, Петя Александрова, Мая Далгачева, Анета Дучева, Урош Петрович, Виолета Йович, Власта Ценич и други.

В началото на 2025 г. в Цариброд се появява ново списание на български език. Това е изданието за литература, култура и изкуство „Културна алтернатива“ на Сдружение „Културна алтернатива Цариброд“, като резултат от проекта „Културни пътеки“[10]. Списанието се открива с рубриките „Будилник“, „Паралели“ и „Глухарче“, чрез които се

[9] За изпълнение на проекта „Рубрика Фарче“ Сдружението получи подкрепа от Министерството на външните работи на Република България.

[10] Проектът „Културни пътеки“ се финансира със средства по програма на българската държава за подкрепа на организации на българските общности зад граница.

предлага подбор от съвременни поетични и прозаични текстове за възрастни и деца, както и есета, рецензии на книги и материали за изложби и културни прояви. Целта на „Будилник“ е да се засили интересът в Сърбия към съвременната българска литература и се насърчат авторите, които творят на български език там. Рубриката „Паралели“ е насочена към значението на превода като връзка между двете национални литератури – сръбската и българската, а „Глухарче“ е предназначена за почитателите на детската литература и за формирането на бъдещия читател. Освен тях списанието включва и рубриките „Фокус“ и „Галерия“ – в първата се представят записки и спомени, както и интервюта с изявени творци, изследователи и учени, а втората е посветена на художествения живот и на изкуствознанието в различните му проявления. (Културна алтернатива/Kulturna alternativa 2025).

Към края на 2025 г. като издание на български език, насочено към най-младите представители на българската общност в Сърбия, появява се детското списание **„Детски мечти“**[11]. То има образователно и възпитателно предназначение, като се цели съчетаване на ученето с играта и подпомагане на усвояването и поддържането на българския език сред децата. Основател на списанието е Националният съвет на българското национално малцинство в Република Сърбия. Журналът се печата в Издателство „Ново Братство“ – Ниш.

Всички посочени издания функционират като фрагментирани, но съществени компоненти на малцинствената медийна среда, като поддържат ограничена, но устойчива форма на езикова и културна репрезентация на българската общност в Сърбия.

Това изследване проследява развитието на периодичния печат на български език в бивша Югославия и Сърбия като дългосрочен културно-исторически процес, разположен между традицията и модерността. Анализът показва, че още от края на XIX век в Цариброд възникват устойчиви издателски инициативи, които свидетелстват за висока степен на културна активност и обществена ангажираност. Ранните издания, „Домашен учител“, „Цариброд“, „Нишава“ и „Клопотар“, не само отразяват локалната действителност, но и формират първите модели на публична комуникация на български език в региона.

През втората половина на XX век, в условията на сложна политическа и идеологическа среда, периодичният печат придобива системен и институционален характер чрез дейността на издателство „Братство“. Вестник „Братство“, списанията „Мост“ и „Другарче“ се утвърждават като ключови културни институции, които изпълняват едновременно информационна, образователна, културна и литературна функция. Те създават пространство за развитие на литературното творчество, за утвърждаване на езиковата култура и за изграждане на вътрешнообщностна комуникация, като по този начин допринасят за съхраняването на културната памет и идентичност на българското малцинство.

След периода на прекъсване и институционален вакуум след 2012 г. малцинствената преса на български език в Сърбия постепенно възстановява своето присъствие чрез поредица от инициативи с различен мащаб и променлива устойчивост. Появата на вестник „Ново Братство“, списанията „Визия“, „Фарче“, „Културна алтернатива“ и „Детски мечти“ свидетелства за стремежа у диаспората към съхраняване на езиковата и културната идентичност на общността, както и за адаптиранерто към новите медийни и обществени условия. Макар и фрагментирани, тези издания изпълняват важна информационна,

[11] В Дигиталната библиотека на сайта на Народна библиотека „Хросто Ботев“ в Босилеград към днешна дата е качен първият брой на детското списание „Детски мечти“: https://digitalna.biblioteka.bosilegrad.rs/Periodika/jsp/RcWebImageViewer.jsp?doc_id=d37e93a8-3f6a-4bfd-a59e-3821957608dd/18041997/00000001/00000430

.

образователна и самоидентификационна функция, като допринасят за поддържането на културната видимост и за укрепването на вътрешнообщностната комуникация сред българското национално малцинство в Сърбия.

В обобщение, периодичният печат на български език в бивша Югославия и Сърбия може да бъде разглеждан не само като медиен феномен, а като културна институция със стратегическо значение за съхраняването и устойчивостта на езиковата и културната идентичност на общността. Независимо от историческите прекъсвания и политическите трансформации той функционира като мост между поколенията, между локалното и националното, както и между традицията и модерните форми на културна комуникация.

ЛИТЕРАТУРА

Визия 2018: Визия. Списание, 2018-2021, Цариброд. https://rtcaribrod.rs/bg/Започна издаването на списание в /Достъп/Accessed 20.11.2025 (Vizia 2018: Vizia. Spisanie, 2018-2021, Tsaribrod).

Георгиев 2011: *Георгиев Е*. 111 година књиге: Библиотека у Димитровграду: 1898–2009. Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“ (Georgiev 2011: *Georgiev E.* 111 godina knjige: Biblioteka u Dimitrovgradu: 1898-2009. Dimitrovgrad: Narodna biblioteka „Detko Petrov“).

Георгиев 2025: *Георгиев Е*. „Мост“ - списание за литература, изкуство, наука и обществени въпроси на българите в Сърбия“. – Библиотека XXII (LXXI), № 1, с. 39-49 (Georgiev 2025: *Georgiev E*. „Most“ - spisanie za literatura, izkustvo, nauka i obshtestveni vaprosi na balgarite v Sarbia“. – Biblioteka XXII (LXXI), № 1, s. 39-49).

Гоцева 2019: *Гоцева М.* Царибродският периодичен печат 1889–1919. София, 59 с. http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2019/01/Caribrodskiat_periodichen_pechat_1889_1919.pdf (Gotseva 2019: *Gotseva M.* Tsaribrodskiyat periodichen pechat 1889–1919). Sofia, 59 s.).

Културна алтернатива 2025: Културни пътеки и алтернатива за по-добро утре: за списанието „Културна алтернатива“. Културна алтернатива, I, № 1, с. 7-9 (Kulturna alternativa 2025. Kulturni pateki i alternativa za po-dobro utre: za spisanieto „Kulturna alternativa“. Kulturna alternativa, I, № 1, 2025, s. 7-9).

Николов 1994: *Николов Б.* Царибродски културно-просветен летопис: 1878–1920. София: Агенция за българите в чужбина (Nikolov 1994: *Nikolov B.* Tsaribrodski kulturno-prosveten letopis: 1878–1920. Sofia: Agentsiya za balgarite v chuzhbina).

Николов-Присойски 1984: *Николов-Присойски М.* Значението на „Глас на българите“ и „Братство“ за развитието на литературното ни творчество. -В: Мост XXII, № 87, с. 13-19 (Nikolov-Prisoyski 1984: *Nikolov-Prisoyski M*. Znachenieto na „Glas na balgarite“ i „Bratstvo“ za razvitieto na literaturnoto ni tvorchestvo. -In: Most XXII, № 87, s. 13-19).

Нишава I 1909: Вестник „Нишава“ № 1, с. 1, Нашата цел. https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/01/Nishava_br_01_06_09_1909.pdf. (Nishava I 1909: Nishava I № 1, s. 1, Nashata tsel).